

Wat gebeurt er in de kerkdienst?

INHOUD

1. Inleiding	3
2. Handleiding bij de kinderkatechese	5
3. Handleiding bij de bouwplaat	15
4. Bijlagen	16
5. Handleiding bij het leerhuis	22

handleiding

Wat gebeurt er in de kerkdienst?

Inleiding

Het materiaal dat voor u ligt, is ontstaan in de praktijk van de Protestantse Gemeente Cuijk (Samen op Weg), en tot stand gekomen door de samenwerking tussen de predikante en een onderwijzeres.

De praktijkervaringen die wij hebben opgedaan, zijn als verrijkend ervaren. Het aanvankelijke materiaal werd op grond van deze ervaringen op verschillende plaatsen bijgesteld.

In Cuijk bestaan geen protestants-christelijke basisscholen, zodat ouders voornamelijk op zichzelf zijn aangewezen bij het doorgeven en verduidelijken van de geloofstraditie. Dat dat niet voor iedereen even eenvoudig is, spreekt vanzelf. En dat niet alle ouders voldoende en voldoende eigentijdse kennis in huis hebben om door te geven, is ook begrijpelijk. Daarom ontstond het plan om een methode te ontwikkelen die zich zowel richt op kinderen als op hun ouders, en die bovendien als doelstelling heeft het geloofsgesprek thuis te stimuleren.

Geloofsopvoeding is en blijft in eerste instantie een verantwoordelijkheid voor de ouders. Onze methode is dan ook niet bedoeld om een deel van die verantwoordelijkheid over te nemen, maar juist om de ouders te helpen bij hun taak.

Daarom wordt er in deze methode op drie fronten tegelijk gewerkt:

1. De ouders ontmoeten elkaar en verdiepen zich vier avonden in het onderwerp op het *leerhuis/de gespreksgroep*.
2. De kinderen volgen een *cursus kinderkatechese* (acht bijeenkomsten van drie kwartier).
3. Ouders en kinderen maken samen het huiswerk dat de kinderen mee naar huis krijgen. Dit huiswerk is niet bedoeld om schools te doen, maar om het *geloofsgesprek thuis* te stimuleren. We willen de kinderen laten ervaren dat bezig zijn met godsdienst en geloof niet iets is wat alleen in de kerk plaatsvindt, maar dat dat juist ook iets is waar zij thuis in hun eigen vertrouwde omgeving mee terecht kunnen.

Deze serie ouder-kinderkatechese bevat vier projecten:

1. *De bijbel, wat is dat voor een boek?*
2. *Van feest tot feest* (over het kerkelijk jaar en de feesten)
3. *Wat gebeurt er in de kerkdienst?* (over de liturgie, inclusief doop en avondmaal)
4. *Samen helpen, samen dienen* (over diaconie)

Elk project bestaat uit drie delen:

1. **Handleiding voor de katecheet**

Hierin zijn opgenomen de bedoeling van de methode, de doelstellingen per les, uitwerkingen en werkbladen van de lessen voor de kinderen, handleiding voor de gespreksavonden met de ouders.

Losse bijlage bij het derde project: kopieerbladen en beschrijving voor het maken van de bouwplaat van een kerk.

2. **Werkboekje voor de kinderen**

Hierin staat beknopt de informatie per les en knutselmateriaal.

3. **Boekje voor de oudergespreksgroep**

Wij hopen dat ons materiaal ook in andere gemeentes zijn weg vindt en kan voorzien in een behoefte, zodat er door jong en oud met plezier mee gewerkt kan worden. Wij hebben in ieder geval veel plezier beleefd aan het maken van dit project.

Onze dank gaat uit naar Henk Kuindersma, van het Katechetisch Centrum van GCO *fryslân*, die ons op kundige wijze heeft gestimuleerd en ondersteund om ons project zijn huidige vorm te doen krijgen. En naar Johan Meere, gemeentelid in Cuijk, wiens meet-, denk- en knutselwerk ten grondslag ligt aan de bouwplaat van de kerk. Dankzij hem is de bouwplaat een natuurgetrouwe kopie op schaal van de Protestantse kerk van Cuijk geworden!

Nuis/Cuijk, november 1999

Eline van Iperen
Hanny Moelands

hoofdstuk 1 *Het kerkgebouw*

Doelstelling

Kinderen maken kennis met de buiten- en binnenkant van het kerkgebouw.

Aanwijzingen vooraf

Het derde deel van het cursuspakket. Is het al lang geleden dat u de vorige twee cursussen gegeven hebt en/of zijn er veel nieuwe kinderen, dan is het prettig de cursus te starten met een hernieuwde kennismaking.

De werkboekjes worden uitgedeeld. U vertelt de kinderen in het kort iets over de inhoud van deze cursus. Ook komt de vraag aan de orde wie van de kinderen wel eens/dan wel vaak in de kerk komt.

Als u in de gelegenheid bent uw kerkgebouw te bezichtigen, is dit een prima intro. Is dit niet mogelijk, dan zou een foto, tekening van uw kerk ook als basis kunnen dienen om het één en ander te beschrijven.

Neem uw agenda mee. Het eerste werkblad gaat over de invulling van een week. Aan de hand van uw agenda wordt dit visueel voor de kinderen.

Leverloop

Intro

U begroet alle kinderen bij binnenkomst en reikt hen het werkboekje aan, eventueel ook al de te maken bouwplaat.

Activiteiten

U brengt met de kinderen een bezoekje aan het kerkgebouw. Eerst bekijkt u de buitenkant en laat de kinderen vertellen wat ze zien. Ook kunt u hen op wat specifieke kenmerken van het gebouw wijzen. Daarna gaat u de kerk binnen. Laat de kinderen het gebouw zelf verkennen. Met vragen komen ze toch wel. Deze kunnen ze direct stellen of opschrijven, zodat ze later beantwoord kunnen worden. Er wordt een plattegrond gemaakt met alles erop wat de kinderen zien (werkblad 1A).

Als u terug bent, wordt de plattegrond bekeken en besproken aan de hand van de gegevens zoals deze beschreven zijn in hoofdstuk 1 van het werkboekje. Alle vragen worden beantwoord.

Afsluiting

U kunt ook nu de bouwplaten uitdelen. De kinderen kunnen er, als er nog tijd is, vast aan beginnen.

Voor thuis

U bespreekt met de kinderen werkblad 1B. Geef zelf het voorbeeld door uw week te beschrijven. Dan is het voor de kinderen duidelijker wat de bedoeling is. Ook kunt u aan de hand van uw agenda de week beschrijven.

Hoofdstuk 2 De zondag

Doelstelling

Kinderen leren dat de zondag voor christenen een bijzondere dag is.

Aanwijzingen vooraf

Uit het oudergedeelte kunt u hoofdstuk 1 lezen tot *Horen* en *Delen*.

Dit gaat over de sabbat, de zondagsviering.

Heeft u een boekje met plaatjes/tekeningen over de sabbat, dan wordt het voor de kinderen wat zichtbaar gemaakt. Bijvoorbeeld: Greer Fay Cashman, *Joodse dagen en feestdagen*; M. Stoppleman, *Jodendom, een kijk, lees en doe-boek* uit de serie: *Levensbeschouwingen*; D. Charing, *De Tora*; D. Self, *Wereldwijd geloven*. In de bijbel in Deuteronomium 5 wordt de sabbat genoemd in de Tien Geboden.

Leverloop

Intro

U bespreekt met de kinderen werkbladen 1A en 1B. Hebben ze het allemaal gemaakt?

Was het moeilijk?

Activiteiten

U leest samen het eerste stukje tekst: *De sabbat*. Ook kunt u aan de hand van plaatjes wat vertellen over de sabbatviering: wat er wordt gegeten en gedronken; wat de specifieke handelingen zijn.

Op vrijdagavond wordt de sabbattafel gedekt met het mooiste tafelkleed en het beste servies. De wijn en de bokaal worden op tafel gezet, zo ook de twee gevlochten sabbat-broden: *challot*, en de kandelaars. Voor het gezin naar de synagoge gaat, verwelkomt de moeder/huisvrouw de sabbat. Als men uit de synagoge komt, begint het sabbatmaal.

Maar eerst spreekt het hoofd van het gezin de zegenspreuk uit: *kiddoesj* (dit betekent 'heilig maken').

Vis, kippensoep, kip en aardappelen zijn geliefde gerechten op de sabbat. Ook worden er tijdens de maaltijd sabbatlieden gezongen.

Op de morgen van de sabbat gaat de familie weer naar de synagoge waar de *Tora* (wet) wordt voorgelezen. Daarna thuis wordt weer de *kiddoesj* uitgesproken en er worden geurkaarsen gebrand. Ook een doosje gevuld met geurige kruiden gaat rond. En men wenst elkaar een goede week.

U kunt in de bijbel in Deuteronomium 5 de Tien Geboden vinden, waarin de sabbat als rustdag wordt genoemd (vers 12).

Het tweede stuk tekst wordt gelezen. U kunt aan de kinderen vragen hoe zij de rustdag doorbrengen en of zij wel eens met hun ouders naar de kerk gaan.

Ook het stukje over vieren wordt gelezen. Het woord liturgie betekent: *dienst*.

Wat een dictator-koning en een herder-koning is, kunt u de kinderen zelf laten verwoorden. Komen ze hier moeilijk uit, dan kunt u zelf een voorbeeld noemen. Saul en David. Maar ook Hitler was een dictator al was hij geen koning. Hij legde het volk onder dwang zijn wil op.

Jezus is de herder-koning. De altijd aanwezige zorg voor de mensen.

Afsluiting

De kinderen kunnen aan hun bouwplaat werken. Zijn er voldoende scharen? Er moet nu nog niet geplakt worden. Eerst alles knippen en in het mapje bewaren. Dit is praktisch: pas als alles geknipt is, kan de kerk in elkaar gezet worden.

Voor thuis

Werkblad 2 wordt besproken. Het verhaal van Schmielek. Raad de kinderen aan dit verhaal met de ouders te lezen. Het is namelijk geen gemakkelijk verhaal. Ook de vragen kunnen goed met ouders samen gemaakt worden.

Hoofdstuk 3 De kerkdienst

Doelstelling

Kinderen ontdekken dat het in een kerkdienst vooral om *horen* en *delen* gaat.

Aanwijzingen vooraf

In het oudergedeelte kunt u in hoofdstuk 1 het stukje lezen dat over *horen* en *delen* gaat.

Liturgie is te vergelijken met de inhoudsopgave van een boek. Met een voor- en een nawoord en daar tussenin de kernhoofdstukken. Kernhoofdstukken van liturgie zijn *horen* en *delen*.

Leverloop

Intro

Neem wat liturgieën en boeken mee. Laat de kinderen de inhoudsopgave van een boek vergelijken met de liturgie en praat over het verschil en de overeenkomst.

Activiteiten

U leest samen met de kinderen het stuk dat over *horen* gaat. Na het lezen kunt u er nog over praten, zodat u zeker weet dat alle kinderen het gelezen gedeelte hebben begrepen. Daarna doet u hetzelfde met het stuk *delen*.

Het stuk waarin er over *dankgebed* en *voorbeden* gesproken wordt, kunt u in fases bespreken.

Afsluiting

Laat de kinderen nog verder werken aan hun bouwplaat.

Voor thuis

Werkblad 3 wordt besproken. Voor jongere kinderen en kinderen die niet zo vaak in de kerk komen, is dit een moeilijk werkblad.

Samen met de ouders is het werkblad wel goed te maken. Laat ze het in ieder geval allemaal proberen. U kunt vooraf misschien zelf een kerkdienst maken en dit laten zien en/of vertellen aan de kinderen. Zij krijgen dan een idee hoe je dit kunt aanpakken. Misschien heeft u nog liturgieën van kerkdiensten of vieringen van school bewaard.

Hoofdstuk 4 *Begin en einde van de kerkdienst*

Doelstelling

Kinderen leren het belang van het begin en het einde van de kerkdienst.

Aanwijzingen vooraf

In het oudergedeelte leest u het tweede hoofdstuk.

Het is goed als u een aantal bijbels en liedboeken bij de hand hebt.

Kopieer het *Kyrië*- en *Gloria* voor alle kinderen (bijlage 1 en 2).

Oefen zelf van te voren het *Kyrië* en het *Gloria*.

Maak ook kopieën van het werkblad waar het Onze Vader in gebaren op staat (bijlage 3)

Zorg voor wat karton voor het inrichten van de bouwplaat van de kerk. De kinderen kunnen hun kerk zelf inrichten met bv. een doopvont, een avondmaalstafel, enz.

Leverloop

Intro

U bespreekt werkblad 3 met de kinderen. Indien mogelijk laat de kinderen allemaal over de eigen kerkdienst vertellen.

Activiteiten

Het hoofdstuk wordt per onderdeel voorgelezen. De kinderen schrijven op de open regels. Laat ze eerst zelf invullen; pas daarna wordt er over gepraat.

Misschien komen er nog nieuwe suggesties. Komen ze er niet uit, bied dan hulp. Het hand geven van de ouderling aan de dominee zal bij (bijna) niemand bekend zijn, geef daar zeker hulp.

Samen Psalm 23 lezen in zowel de bijbel als het liedboek. Vallen de overeenkomsten op?

Met elkaar kan het *Kyrië* en *Gloria* gelezen/gezongen worden.

Het laatste gedeelte tekst wordt gelezen. Geef een korte uitleg over het staande beginnen en eindigen van de kerkdienst.

Help eventueel als de kinderen de laatste regels niet zelf kunnen invullen.

Afsluiting

Misschien zijn er kinderen die alle onderdelen van de bouwplaat hebben uitgeknipt. Zij kunnen dan beginnen met het in elkaar zetten. De bouwplaten moeten nu op een vaste plek bewaard worden, voorzien van de naam van het kind.

Heeft u niet zo'n vaste plek, laat ze dan nog even wachten met het in elkaar zetten van de bouwplaat. En laat ze proberen de kerk te gaan inrichten. Ze weten inmiddels wat daarin allemaal aanwezig is (zie plattegrond).

Voor thuis

Werkblad 4 is nu aan de beurt. Deel ook het werkblad met het Onze Vader in gebaren uit. Oefen dit een paar keer met de kinderen.

Het tekenen van gebaren is voor kinderen moeilijk, herhaal dit gedeelte nog even en noem enkele voorbeelden: waar gebaren van te tekenen zijn: groet, handdruk ouderling, bidhouding, zinghouding, luisterhouding, zegen.

Hoofdstuk 5 *Wat betekent de doop?*

Doelstelling

De kinderen horen dat bij de doop hun naam wordt verbonden met de naam van God.

Aanwijzingen vooraf

Lees het oudergedeelte dat over dopen gaat (hoofdstuk 3).

Neem witte vellen papier mee om naamkaartjes van te maken.

Ook is het leuk om bij de bibliotheek een namenboekje te halen, waarin de betekenissen van namen staan.

Kopieer het dooplied voor alle kinderen (bijlage 4).

Zorg voor voldoende bijbels.

Leverloop

Intro

Werkbladen 4 wordt samen bekeken. Beoordeel de kinderen niet hoe ze hebben getekend, maar waardeer het proberen ervan. Het is voor hen moeilijk gebaren te tekenen. Misschien hebben ze steun gehad aan het Onze Vader in gebaren.

Na het bekijken van de werkbladen is het heel mooi om staande samen het Onze Vader in gebaren te bidden.

Activiteiten

Aan het begin van dit hoofdstuk is het heel leuk en verrassend voor de kinderen om te beginnen met het kiezen van een andere naam, zonder dat ze weten waarom u dit van hen vraagt.

Deel wat papier uit. En vraag de kinderen een naam uit te zoeken en op te schrijven die ze zouden willen hebben, als ze zelf hun naam mochten kiezen.

Vraag daarna waarom ze deze naam gekozen hebben.

Lees vervolgens het eerste stukje over namen.

Vraag de kinderen of ze weten waarom ze zo heten. Als ze het niet weten, kunnen ze het navragen. Kom er volgende keer op terug. Ook kunt u samen de betekenis van de namen opzoeken in het namenboekje.

Lees nu het tweede gedeelte over dopen. De kinderen beantwoorden de vragen; daarna wordt er samen over gepraat.

Lees dan weer verder. Er wordt in dit stukje ook verwezen naar het werkblad, waar thuis vragen beantwoord kunnen worden.

Afsluiting

Aan het einde van de les kunt u het dooplied zingen.

Ook kan er aan de bouwplaat gewerkt worden.

Voor thuis

Op werkblad 5 staan een aantal vragen die samen met de ouders beantwoord moeten worden. Benadruk dit ook.

Het is misschien leuk als de kinderen de volgende les hun doopkaars en/of foto's van hun doop meenemen.

Hoofdstuk 6 Dopen, hoe gaat dat?

Doelstelling

Kinderen leren hoe het in een doopdienst toegaat en wat de betekenis van water is.

Aanwijzingen vooraf

Ook nu kan het oudergedeelte over dopen nog eens worden gelezen. Het is goed het verhaal over Noach en Mozes en Jona paraat te hebben. Misschien is het leuk als u uw eigen doopkaars/doopfoto's meeneemt naar deze les.

Ook het namenboekje om nog wat betekenissen op te zoeken.

Kopieer voor alle kinderen bijlage 5: de stamboom.

Leverloop

Intro

Werkblad 5 wordt samen besproken. Weten de kinderen nu waarom en naar wie ze vernoemd zijn?

De meegebrachte foto's worden bekeken. Wacht nog even met de doopkaarsen. Bekijk deze pas als het in het hoofdstuk behandeld wordt.

Activiteiten

Lees het eerste gedeelte. En beantwoord de vraag.

Jezus heeft zich door Johannes in de Jordaan laten dopen. Daarna is Hij door het land gaan rondtrekken en heeft gedaan wat Hij moest doen.

Lees het tweede stuk en beantwoord de vragen.

Opgenomen worden in Gods Verbond. Opgenomen worden en ruimte krijgen om te groeien in geloof, hoop en liefde. En de mens te worden die God op het oog had toen Hij je schiep.

Maar ook om opgenomen te worden in de gemeenschap van gelovige mensen die ook gedoopt zijn: de gemeente van Christus.

God sloot met Mozes een Verbond: de ontsnapping uit de slavernij betekende voor het joodse volk een nieuw begin in vrijheid. God beloofde het volk trouw te blijven, het volk beloofde God en elkaar trouw te blijven.

Ook sloot God een verbond met Noach: er zal nooit meer zoveel water komen dat alles en iedereen ten onder gaat.

Het volgende stuk *water* wordt gelezen. Degene die de verhalen van Noach, Mozes en Jona kennen, kunnen deze om de beurt vertellen.

Water, het symbool van leven (in leven blijven met water), dood (ten onder gaan in water), vreugde (dopen, zwemmen), angst (bang zijn om te verdrinken).

Praat samen over de betekenis van doopwater.

De doop is ook een sacrament, een heilig gebeuren. Lees het stuk en vraag of de kinderen dit woord begrijpen.

Het laatste stuk tekst gaat over de doopkaars. Nu is het tijd om de kaarsen aan elkaar te laten zien. Doopkaarsen zijn niet in alle kerken gebruikelijk, maar het symbool wordt wel steeds meer uitgereikt aan de dopelingen. De kaars aan de paaskaars aansteken is ook een symbool: met Pasen begint het opnieuw; als je gedoopt bent, ben je een nieuw mens.

Afsluiting

Zing samen nog eens het dooplied, en eventueel de andere liederen.
Er kan ook er aan de bouwplaat gewerkt worden. Hebben de kinderen al een doopvont voor in hun kerk gemaakt?

Voor thuis

Werkblad 6 gaat over het opgenomen worden in de palm van Gods hand. De kinderen kunnen handen natekenen en hierin de doopnamen schrijven die ze verzameld hebben.

Ook kunt u bijlage 5 uitdelen en de kinderen thuis samen met hun ouders hun eigen stamboom laten invullen.

Hoofdstuk 7 Wat betekent het avondmaal?

Doelstelling

Kinderen leren de achtergrond en betekenis van het avondmaal.

Aanwijzingen vooraf

Lees het hoofdstuk over het avondmaal, hoofdstuk 4 uit het leerhuis vooraf.

Zorgt u ook voor bijbels.

In dit hoofdstuk wordt een stukje geschiedenis verwerkt: over de uittocht uit Egypte en de Pesach van het joodse volk heden ten dage. In het leerhuis *Van feest tot feest* (deel 2 uit deze serie) staat dit uitgebreid beschreven.

Samen delen komt uitgebreid aan de orde. Misschien heeft u wel een voorbeeld voorhanden. Vertel dit ook aan de kinderen. Juist praktijkvoorbeelden spreken het meeste aan en worden het beste begrepen.

Kopieer het avondmaalslied voor de kinderen (bijlage 6). Oefen het zelf vooraf.

Leverloop

Intro

Bespreek het werkblad van hoofdstuk 6. Zijn er stambomen ingevuld? Laat de kinderen, die er een gemaakt hebben, vertellen en uitleggen. Ook de kinderen die er niet een gemaakt hebben, zien nu hoe zo iets moet en hoe het kan.

Activiteiten

Lees het eerste stuk tekst. Pak eventueel het leerhuis van *Van feest tot feest* erbij. Of een boek over joodse feesten: Bijvoorbeeld: Greer Fay Cashman, *Joodse dagen en feestdagen*; M. Stoppleman, *Jodendom, een kijk, lees en doe-boek* uit de serie: *Levensbeschouwingen*; D. Charing, *De Tora*; D. Self, *Wereldwijd geloven*.

Lees het volgende stuk tekst en lees samen het bijbelgedeelte. Praat er samen over.

Daarna leest of vertelt u het verhaal van het meisje. De kinderen geven commentaar en vertellen hoe zij het zouden doen. Kennen ze zelf een voorbeeld, zoals in het verhaaltje?

En wat heeft dit te maken met het avondmaal van Jezus?

Het laatste gedeelte met de losse kreten gaat voornamelijk over onze houding ten opzichte van onze naaste. Sluiten wij niemand buiten? Bepaat deze vraag met de kinderen. Laat ze allemaal hun mening geven.

Afsluiting

Het avondmaalslied wordt gezongen en/of gelezen. Er wordt gepraat over de coupletten. Welke is de mooiste? En waarom?

Hoever is de bouwplaat? Hierna is er nog maar één les en dan moet deze klaar zijn. Zorgen de kinderen de volgende keer voor een grote tas waar ze hun kerk in kunnen doen?

Voor thuis

Er moeten drie gedeeltes uit de bijbel gelezen worden. Het is goed als de kinderen dit samen met hun ouders doen. Ook de vragen die er bij staan, kunnen het beste met een ouder gemaakt worden. Voor jongere kinderen kunt u misschien vooraf al het een en ander vertellen over wat de bedoeling is.

Hoofdstuk 8 *Avondmaal vieren, hoe gaat dat?*

Doelstelling

Kinderen leren hoe het vieren van het avondmaal in de kerk toegaat.

Aanwijzingen vooraf

Deze les volgt de viering van het avondmaal en wat daaraan voorafgaat. Lees andermaal het oudergedeelte hoofdstuk 4.

Dit is de laatste les. Sluit deze cursus ook daadwerkelijk af. Een evaluatie is hier wel op zijn plaats. Hebben de kinderen nog vragen, is alles duidelijk? Weten ze nu wat er in de kerkdienst gebeurt en begrijpen ze het waarom ook?

Leverloop

Intro

Bespreek werkblad 7. Hebben de kinderen het samen met de ouders gemaakt? Vonden ze het moeilijk? Leg uit wat nog niet begrepen is en lees eventueel de verhalen in de bijbel nogmaals. Ook deze les komen deze verhalen weer aan de orde.

Activiteiten

Lees het eerste stuk. Praat eerst over wie de tafel voorbereiden; schrijf het later pas op.

De tafel wordt voorbereid door de diakenen van dienst.

Lees dan het tweede stuk. Doordat de kinderen de verhalen van Zacheüs enz. al gelezen hebben; is het gemakkelijker hierover te praten en een mening te hebben. Lees het gedicht. Hebben de kinderen dit al eens gehoord of kennen ze een andere nodiging?

Het volgende stuk wordt gelezen. Laat de kinderen ook hier hun ervaringen vertellen.

Lees zo hoofdstuk voor hoofdstuk. Controleer na elk gelezen stuk of de kinderen begrijpen wat er staat. Leg het anders in andere woorden nogmaals uit.

Afsluiting

Aan het einde van de les bekijken de kinderen elkaars kerken. Ieder heeft er zijn/haar best op gedaan en er wellicht iets van zichzelf in gestopt. Evalueer samen deze cursus.

Handleiding bij de bouwplaat

Enkele aanwijzingen vooraf

Knip alle onderdelen van de bouwplaat uit en schrijf met potlood achterop de losse delen wat het is. Alle vouwlijnen (stippellijnen) met de botte kant van een schaar langs een liniaal overtrekken (inkrassen).

Het maken van de bouwplaat

1. Leg de vloerplaat neer.
2. Plak de twee zijmuren erop.
3. Knip uit de voorgevel het ronde raam en knip de deuren open.
4. Plak de voorgevel vast.
5. Plak de achterwand vast.
6. Daarna worden de muren van de consistorie aan de achterwand geplakt en het dak erop.
7. Plak vervolgens de 'dakpunt voor' aan het dak en ook het 'dak achter'.
8. Nu kan het dak op de kerk geplakt worden. Plak eerst de achterkant vast en vervolgens de voorkant, waarbij een vinger door het ronde raam gestoken kan worden om de plakstroken vast te plakken.

NB Als de kinderen de kerk ook willen inrichten, moet hiermee gewacht worden. De kinderen kunnen zelf een preekstoel, het doopvont, de avondmaalstafel, de stoelen of banken, het orgel, etc. maken. Denk erom dat ze de plakstrookjes niet vergeten!

9. Ten slotte de klokkentoren vouwen en op het dak plakken.

Gloria: Eer aan God

D G/E G/A D D7
Eer aan God, eer aan God,

Bm/G Bm/G# D/A Gm/Bb D/A A7 D
eer aan God in de he - mel!

D G/E G/A D D7
Vre - de voor jou, vre - de voor mij,

Bm/G Bm/G# D/A Gm/Bb D/A A7 D
vre - de voor ons op de aar - de!

tekst en muziek: Marcus Veenstra
© SOW gemeente Cammingaburen, Leeuwarden

Aan welke regels van het lied kun je zien dat het een Gloria-gebed is?

Onze Vader die in de hemelen zijt

grootsheid

Uw naam worde geheiligd

eerbied

Uw koninkrijk kome

*allesomvattend,
komend*

Uw wil geschiede

onderwerping

op aarde

aards

zoals in de hemel

hemels

Geef ons heden ons dagelijks brood

vragen leven

En vergeef ons onze schulden

deemoed bescheiden

Gelijk ook wij anderen vergeven

deemoed bescheiden

en leid ons niet in verzoeking

afweren

maar verlos ons van de boze.

schuilen

Want van U is het koninkrijk

allesomvattend

en de kracht en de heerlijkheid

*allesomvattend
eenheid*

tot in eeuwigheid

krinsetje

Amen.

vouwen handen

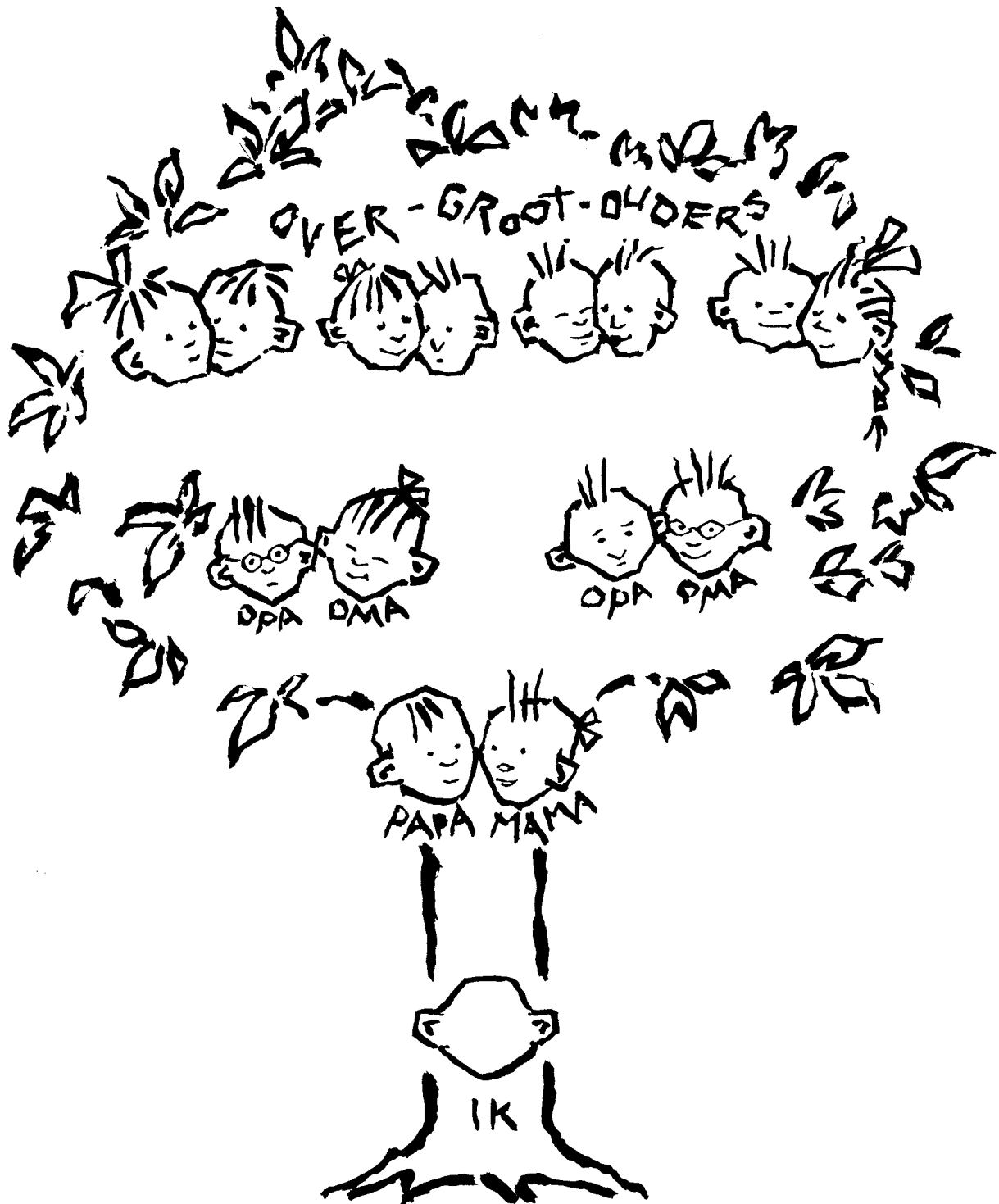
(a) 1. Verbonden met vader en moeder, natuurlijk het meest met die twee,
 maar ook met de andere mensen vier jij hier dit feest met ons mee.

Refrein:
 Je hebt al een naam, maar je krijgt er één bij op dit feest want jij
 wordt gedoopt in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.

tekst: Hans Peter jr./Theo Kersten
 muziek: Hans Peter jr.
 uit: Jouw wereld mijn wereld, Geestelijke liederen voor kinderen 4
 © Gooi & Sticht, Baarn

2. Je bent al een tijdje bij mensen,
 je naam is bij ons vertrouwd
 en dus is het tijd om te vieren,
 dat God die je kent van je houdt.
 refrein
3. Je bent een begrip aan het worden;
 steeds meer mensen noemen je naam;
 ook God begint jouw naam te roepen
 en dus zijn wij hier nu tezaam.
 refrein
4. Nu mag je gaan leven met mensen
 verbonden in liefde en trouw
 omdat zij vandaag bij dit dopen
 Gods naam legden naast die van jou.
 refrein

Welke regel in het lied vind jij het best bij de doop passen? Waarom ?

1. De ta - fel van sa - men, de ta - fel is ge - dekt.
 Wij mogen ko - men e - ten en nie - mand wordt ver - ge - ten.
 De ta - fel van sa - men, de ta - fel is ge - dekt.
 't Ge - heim van het le - ven wordt zo - maar ver - strekt.

2. Wij delen, wij delen gewoon het dagelijks brood.
 Dit brood houdt ons in leven
 door God is het gegeven.
 Wij delen, wij delen gewoon het dagelijks brood
 en denken aan Jezus, zijn lijden, zijn dood.
3. De tafel van samen, de tafel van het goed,
 daar wordt de wijn geschonken
 en mondjesmaat gedronken.
 De tafel van samen, de tafel van het goed,
 daar vinden wij vrede, in overvloed.
4. Wij vieren de maaltijd, wij vieren samen feest.
 Hier durven wij te dromen
 dat alles goed zal komen.
 Wij vieren de maaltijd, wij vieren samen feest
 in naam van de Vader, de Zoon en de Geest.

tekst: Hanna Lam
 muziek: Wim Kloppenburg
 uit: Met ander woorden
 © Callenbach, Nijkerk

Handleiding bij het leerhuis

Opzet eerste avond

Meenemen: papier en stiften voor naambordjes, papier voor vraag 3, plakband, flap-over, bijbels, een al in elkaar gezette bouwplaat van de kerk die de kinderen in de kinderkatechese maken (om alvast te laten zien).

1. Welkom en koffie.
2. Kent iedereen elkaar van naam? Zo niet, dan zijn naambordjes handig. Verdere kennismaking is op dit moment niet nodig, zie 3.
3. Deel de gespreksboekjes uit en leg uit hoe het *leerhuis* werkt: niemand hoeft thuis iets voor te bereiden. De tekst uit het boekje wordt tijdens het *leerhuis* voorgelezen, iedereen kan deze in het eigen boekje meelesen (en eventueel thuis achteraf nog eens nalezen). Het lezen van de tekst wordt telkens onderbroken door de gespreksvragen die tussen de paragrafen in staan.
4. Noem alvast de thema's voor de vier avonden, zodat iedereen zich een beeld kan vormen bij wat er op dit leerhuis aan de orde zal komen.
5. Wijs op een mogelijk tijdprobleem: ervaring heeft geleerd dat het bij dit leerhuis moeilijk is om iedere avond binnen de twee uur klaar te zijn. Maak met elkaar een keus om ofwel een half uur langer te blijven, ofwel nog een vijfde avond bij elkaar te komen.
6. Eerste paragraaf lezen: *Zoveel mensen, zoveel zinnen*.
7. Vraag: waarom gaat u naar de kerk?
Laat iedereen eerst voor zichzelf het antwoord opschrijven. Verzamel daarna de antwoorden en schrijf ze op een grote flap. Deze vraag functioneert tevens als (nadere) kennismaking.
8. Doorlezen tot en met de paragraaf *Gemeente van Christus*.
9. Hoe zou u de verschillen tussen publiek en gemeente van Christus omschrijven?
10. Doorlezen tot en met de paragraaf *Geen kerkdienst zonder Koninkrijk*.
11. Bij wie ligt volgens u uiteindelijk het initiatief tot het houden van kerkdiensten in uw woonplaats?
Bij de gemeente? De kerkenraad? De synode? De predikant? God?
12. Doorlezen tot en met de paragraaf *What's in a name?*
13. Welke naam vindt u het beste passen bij uw beleving van de kerkdienst? Waarom?
14. Doorlezen tot en met de paragraaf *De zondag, dag van de Opstanding*.
15. Op wat voor manier was de zondag voor u als kind een bijzondere dag? Hoe maakt u er nu zelf een bijzondere dag van?
16. Doorlezen tot en met de paragraaf *De zondag: vrije dag? rustdag?*

17. Lees Exodus 20:8-11 en Deut 5:12-15 en let op de motivatie van het sabbatsgebod. Welk verschil merkt u, welke versie spreekt u het meeste aan?
18. Welke argumenten voor ploegendienst en zondagsarbeid kunt u bedenken? Welke argumenten tegen?
19. Stel: op de agenda van de gemeenteraad in uw woonplaats staat een discussie over de verruiming van de winkelsluitingswet. Daardoor wordt het mogelijk gemaakt dat de winkels minstens 16 zondagen per jaar open mogen. Hoe zou u dat vinden, mocht het voorstel worden aangenomen?
20. Stel: u wordt met de hele gespreksgroep uitgenodigd om op die gemeenteraadsvergadering een christelijk geluid te laten horen. Wat zou u daar zeggen?
21. Lezen tot en met de paragraaf *Van of-of naar en-en*.
22. Waarop lag (in uw beleving) vroeger de nadruk in gewone kerkdiensten? Waarop ligt die nu? Hoe beleeft u die veranderingen?
23. En waarop werd (in uw beleving) vroeger de nadruk gelegd bij de viering van het avondmaal? Waarop ligt tegenwoordig meer de nadruk?
24. Hoe zou u het vinden als er iedere week avondmaal gevierd zou worden?
25. Bekijk nog eens de flap met de antwoorden op de vraag: 'Waarom gaat u naar de kerk?' Ontbreekt er nog iets?
26. Sluit af met lied, gebed, gedicht.
Bijvoorbeeld:

LOFLIED OP DE SABBAT

*Dag van staken om te waken bij het leven.
Dag van godsvrucht tegen winzucht.
Dag van inkeer en van omkeer, van herleven.
Dag als deze, zevende, van God gegeven.*

*Dag van gratie, recreatie, één op zeven.
Dag van godstrouw tegen roofofbouw.
Dag van inzicht en van uitzicht, van herleven.
Dag als deze, zevende, van God gegeven.*

*Dag van leren nieuw beheren alle leven.
Dag van godsspraak tegen afbraak.
Dag van heelheid en van eenheid, van herleven.
Dag als deze, zevende, van God gegeven.*

tekst: Jan van Opbergen

27. Laat iedereen volgende keer liturgieën meenemen.
28. Bewaar de beschreven flap-over.

Opzet tweede avond

Meenemen: een aantal (standaard-)liturgieën uit uw eigen kerk, en de beschreven flap-over van de vorige keer.

1. Welkom en koffie.
Zijn er nog vragen naar aanleiding van de vorige keer?
Noem voor degenen die er de vorige keer niet waren nog eens de antwoorden van de groep op de vraag: 'Waarom gaat u naar de kerk?' (zie flap-over)
2. Lees de paragraaf: *Altijd hetzelfde - een kwestie van identiteit.*
3. Stel: u zit in de hoorcommissie die op zoek is naar een nieuwe dominee. U maakt een kerkdienst mee in de gemeente van de eventueel te beroepen dominee en merkt dat het daar anders toegaat dan bij u. Welke veranderingen in de liturgie zou u absoluut niet willen overnemen in uw eigen gemeente?
Met andere woorden: waaraan bent u erg gehecht in uw eigen kerkdienst? En kunt u ook zeggen waarom?
4. Deel de orde van dienst uit zoals die bij u in de gemeente gebruikelijk is.
5. Lezen tot en met de paragraaf *Net als een boek met hoofdstukken.*
6. Welke verschillen kunt u opnoemen tussen een agenda voor een vergadering en een orde van dienst voor een kerkdienst?
7. Lezen tot en met de paragraaf *Handdruk.*
8. Hebt u wel eens gehoord of meegemaakt dat een kerkenraadslid aan het eind van de dienst geen handdruk meer gaf? Waarom zou dat geweest kunnen zijn?
Past zo'n reactie bij de uitleg van de betekenis van de handdruk zoals in de tekst is gegeven?
9. Lezen tot en met de paragraaf *Votum en groet: een bemoediging.*
10. Lukt het u om samen de precieze woorden van het votum en de groet te bedenken die in uw kerk iedere week te horen zijn?
11. Lezen tot en met de paragraaf *Drempelgebed: wie ben ik voor God?*
12. Hoe zou u het woord en de betekenis van 'drempelgebed' aan uw kinderen uitleggen?
13. Lezen tot en met de paragraaf *Glorialied: Ere zij God!*
14. In veel kerken wordt in de advents- en in de veertigdagentijd geen loflied gezongen. Waarom zou dat zijn, denkt u?

Handleiding bij het leerhuis

15. Lezen tot en met de paragraaf *Horen naar de Schriften*.
Nadere informatie over de relatie tussen Oude en Nieuwe Testament wordt gegeven in deel 1 van deze serie, getiteld: *De bijbel, wat is dat voor een boek?* In dat deel krijgt ook de discussie over het al dan niet gaan staan tijdens de evangelielezing een plaats.
16. Wat zou u ervan vinden als er in een kerkdienst niet (alleen) uit de bijbel, maar (ook) uit andere inspirerende boeken werd gelezen? Welke vragen roept dat bij u op?
17. Lezen tot en met de paragraaf *Uitleg en verkondiging*.
18. Wat vindt u een geschikte term: preek, uitleg, verkondiging, overweging, toespraak, meditatie, ...?
Kunt u ook zeggen waarom?
19. Lezen tot en met de paragraaf *Delend gemeenschap zijn*.
20. Welke overeenkomsten en verschillen kunt u aanwijzen tussen de oer-christelijke zondagse samenkomst en een hedendaagse protestantse kerkdienst?
21. Lezen tot en met de paragraaf *Op weg met een zegen*.
22. Hieronder staan drie zegenspreuken die vaak in kerkdiensten worden gebruikt. Welke vindt u het mooist en kunt u ook zeggen waarom?

*De Heer zegene en hij behoede u,
De Heer doe zijn aanschijn over u lichten en zij u genadig,
De Heer verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.*

Num. 6: 24-26

*De liefde van God,
de genade van Jezus Christus,
en de gemeenschap met de Heilige Geest
zij met u allen.*

2 Kor. 13:13

*De zegen van de God van Sara en Abraham,
de zegen van de Zoon, uit Maria geboren,
de zegen van de Heilige Geest,
die ons verwarmt als een moeder haar kinderen,
zij met u allen.*

uit: W.R. v.d. Zee, Vlam van de Geest
© Kok, Kampen

23. Afsluiten met lied, gebed, gedicht. Bv. Gezang 456.

Opzet derde avond

Meenemen: het doopregister van de gemeente. Iedereen mag erin kijken. Staan hun namen erin? Of die van hun kinderen? Misschien ook nog die van hun ouders?

1. Welkom en koffie. Zijn er nog vragen naar aanleiding van de vorige keer?
2. Lees de paragraaf *Sacrament: een heilig spel*.
3. Wat vindt u van de titel van deze paragraaf? In hoeverre kunt u zich vinden in de omschrijving 'heilig spel' als het gaat om doop en avondmaal?
4. Lezen tot en met de paragraaf *De doop als teken van het Verbond*.
5. Uit de tekst blijkt dat de woorden *doop* en *verbond* bij elkaar horen. Wie gedoopt wordt, wordt verbonden met:
 1. God,
 2. een gemeenschap van mensen: de gemeente van Christus,
 3. een weg om te gaan: de weg van het Koninkrijk van God.

Welke van de drie raakt u het meest? Kunt u zeggen waarom?

Welke van de drie vindt u het belangrijkste? Waarom?

Welke van de drie wordt volgens u in de kerk het meest onderbelicht? Hebt u een idee waarom?

6. Lezen tot en met de paragraaf *Doop en naam*.
7. Uit de tekst blijkt dat ook de woorden *doop* en *naam* op drie manieren bij elkaar horen:
 1. God kent de gedoopte bij name.
 2. God kan de gedoopte bij name roepen om verantwoording.
 3. De gedoopte wordt Gods naamdrager.

Welke van de drie raakt u het meest? Kunt u zeggen waarom?

Welke van de drie vindt u het belangrijkste? Waarom?

Welke van de drie wordt volgens u in de kerk het meest onderbelicht? Hebt u een idee waarom?

Ziet u een verband tussen uw antwoorden op deze vragen en de antwoorden op vraag 5?

8. Lezen tot en met de paragraaf *Volwassenendoop of kinderdoop*.
9. Kent u mensen die als volwassene zijn gedoopt? Weet u waarom zij daarvoor kozen en wat hun doop voor hen betekende?
10. Kent u mensen die hun kinderen niet hebben laten dopen, en hen wel heel bewust een christelijke opvoeding proberen te geven? Weet u wat hun argumenten daarbij zijn?
11. Wat waren de overwegingen toen u zelf voor de keus stond om uw kind(eren) al of niet te laten dopen? Wat gaf bij u de doorslag?
12. Lezen tot en met de paragraaf *Dopen en het belijden van geloof*.

13. Stel: uw kind komt bij u met de opmerking: 'Ik vind het helemaal niet leuk om bij de kerk te horen. Ik heb er ook helemaal niet om gevraagd om erbij te mogen horen. Wat geeft jullie eigenlijk het recht om dit voor mij te beslissen? Ik beslis toch ook zelf of ik bij de voetbalclub wil horen?'
Hoe zou u reageren?
14. Lezen tot en met de paragraaf *De symbolische betekenis van het water*.
15. Welke symbolische betekenis van water spreekt u het meeste aan? Kunt u ook zeggen waarom?
16. Door de eeuwen heen wordt in de kerken het volgende doopgebed gebeden. Wat herkent u in dat gebed van het tot nu besprokene? Wat is voor u onduidelijk in dat gebed?

*U moeten wij danken, Heer onze God,
omdat Gij U met ons verbonden hebt
op leven en dood.
Gij hebt de aarde tot aanzijn geroepen
uit de wateren van de afgrond.
Gij hebt met uw schepping een nieuw begin gemaakt
door het water van de zondvloed.
Gij hebt uw volk Israël uit de slavernij gered
en geleid naar het land van belofte
door het water van de Rode Zee.
Gij hebt ons uw Zoon aangewezen,
toen Hij ondergedompeld werd
in het water van de Jordaan.
Gij hebt Hem opgewekt uit de dood
als eerstgeborene van uw toekomst.
Gij brengt door Hem een gemeente bijeen,
Gedoopt in zijn doop,
met Hem gestorven en opgestaan,
levend door zijn Geest,
op weg naar zijn toekomst
als eersteling van de hele schepping.*

*Wij bidden U nu voor hen,
die de doop zullen ondergaan:
red ook hun leven
uit het water van nood en dood,
neem hen aan als uw kinderen,
leid en bewaar hen door uw Geest,
geef hun mensen die hen voorgaan
in trouw aan U en aan de gemeente,
doe hen groeien
in geloof en hoop en liefde,
zodat zij bondgenoten blijken te zijn,
levende lidmaten van het lichaam
van Jezus Christus uw Zoon,
met U en de Heilige Geest
geprezen tot in eeuwigheid.*

uit: W.R. van der Zee,
In het huis van de levende
© Boekencentrum, Zoetermeer

Handleiding bij het leerhuis

17. Lezen tot en met de paragraaf *Overige symbolen bij de doop*.
18. Stel: u wilt binnenkort uw kind laten dopen, en bereidt de dienst samen met de dominee voor. Welke van de genoemde symbolen zou u een plek willen geven in de dienst? Welke niet? Waarom?
19. Lezen tot en met de paragraaf *Doop en gemeente*.
20. Hebt u wel eens een doopdienst in een katholieke kerk meegemaakt? Welke verschillen en overeenkomsten zou u kunnen noemen?
21. Afsluiten met gebed, gedicht of lied.
Bijvoorbeeld:

De doop is een teken om een begin te vieren:
een teken, dat aan het kind gegeven wordt, maar de ouders wil
aanzeggen dat hun kind 'uit God' geboren is.

*Dopen, je kind laten dopen, betekent:
je kind uit handen (durven) geven; zeggen, beloven:
je bent geen bezit
wij hebben jou niet
jij hebt ons
om je te leiden, te beschermen.
Als je naar God vraagt
vertellen wij van Jezus.
Als je naar de dood vraagt
vertellen wij van het leven.
Vraag je waar je vandaan komt,
dan zullen we zeggen:
uit de wereld van de liefde:*

*Dopen, je kind laten dopen, betekent:
je kind de naam van God meegeven:
geloof in de toekomst,
in de zin van het leven;
zeggen: 'Je mag ons eenmaal verlaten,
al wat wij voor je doen is voorlopig.
Je moet niet ons worden,
je moet jezelf worden'
Dopen, je kind laten dopen, is:
zeggen: '..., we hopen dat je gelukkig zult worden,
levend in Gods schepping,
liefde gevend en liefde ontvangend,
sterk en vergevingsgezind, in vrede.'*

Vrij naar *Gedicht voor ons kind* van Geert Bogaard, uit de bundel *Tijd en teken*.

Opzet vierde avond

1. Welkom en koffie. Zijn er nog vragen naar aanleiding van de vorige keer?
2. Lezen tot en met de paragraaf *Samen aan tafel*.
3. Hoe wordt bij u in de kerk het avondmaal gevierd? Zittend, staand, lopend? Wat spreekt u daarin aan, wat niet? Welke vormen hebt u ook wel eens mee-gemaakt? Wat sprak u daarin aan, wat niet? (denk ook aan de symboliek ervan!)
4. Lezen tot en met de paragraaf *Echte maaltijd*.
5. 'Avondmaal is een voorproefje van Gods Koninkrijk.'
In hoeverre gaat deze stelling op, en in hoeverre gaat de stelling niet op, volgens u?
6. Lezen tot en met de paragraaf *Misbruiken bij het avondmaal*.
7. Lees samen 1 Kor. 11:17-34.
Wat verwijt Paulus de gemeente in Korinte nu precies?
8. Lezen tot en met de paragraaf *Bij het avondmaal toont de gemeente haar ware gezicht*.
9. Wie worden er in uw gemeente aan tafel genodigd? En wie niet? Weet u waarom dat zo is?
10. 'De geloofwaardigheid van de gemeente hangt af van hoe zij omgaat met het verband tussen wat zij bij het avondmaal viert en de praktijk van het dagelijks leven.'
Wat vindt u van deze zin?
11. Hoe zou u de sfeer bij het avondmaal in uw gemeente beschrijven? Wat draagt volgens u bij aan die sfeer? En hoe beoordeelt u die sfeer?
12. Lezen tot en met de paragraaf *Laat de kinderen tot Mij komen*.
13. Welke redenering spreekt u het meest aan? De redenering die verwoord staat onder: '*Alleen voor een select gezelschap*' of die van '*Laat de kinderen tot Mij komen*.'
Kent u gemeentes waar uw visie gedeeld wordt? Kent u ook gemeentes waar de andere mening heerst? Wat spreekt u aan in die andere visie? Waar zit volgens u het grootste verschil tussen de twee visies?
14. Lezen tot en met de paragraaf *Grote catechetische taak*.
15. Een voorbeeld van de afspraak tussen doopouders en gemeente is de volgende vraag die de gemeente bij de doop beantwoordt:

Handleiding bij het leerhuis

*'Gemeente van Christus,
nu in ons midden is gedoopt
worden wij allen opnieuw bepaald
bij onze opdracht
om aan de kinderen in ons midden
door te geven waaruit wij leven.
Wilt u beloven
de ouders en hun kinderen te bewaren bij de gemeente
en mee te werken aan de opbouw daarvan
tot een levend huis van levend geloof
en waarachtige dienst
waarin ook de kinderen zich thuis kunnen weten?'*

uit: Jac. Goorhuis, *Liturgie in tijden van godsverduistering*.
© Narratio, Gorinchem

16. Wat biedt uw gemeente aan ter ondersteuning van ouders die kinderen willen doorgeven waaruit zij leven? Op welk vlak hebt u als ouders gebruik gemaakt van die steun, en op welk vlak hebt u die steun gemist, of mist u die misschien nu nog?
17. Lezen tot en met de paragraaf *Het avondmaal als symbool van diakonaal werk*.
18. 'Het avondmaal is een oefenplek om een delende gemeente te zijn.'
Bent u het eens met deze stelling? Waarom? Waarom niet?
19. Lezen tot en met de paragraaf *Avondmaal als feest: het kan!*
20. Voor ex-alcoholisten is één slokje wijn al genoeg om weer terug te vallen in hun oude gewoonte. Stel, dat er een kans is dat zo iemand bij uw gemeente hoort. Wat zou uw voorstel zijn aan de kerkenraad en waarom?
 - a. Verander niets aan het avondmaal, de persoon in kwestie kan immers de beker aan zich voorbij laten gaan.
 - b. Vervang, uit solidariteit, alle wijn door iets anders, druivensap bijvoorbeeld.
 - c. Biedt druivensap én wijn aan, dan blijft ook de meerwaarde van de symboliek van de wijn van kracht.
 - d. ...
21. Hoe zou het meest ideale avondmaal er voor u uitzien? Wat zou eraan bijdragen om dat te bereiken (frequentie, vorm (zittend, staand, lopend), aankleding van de ruimte, symbolen, gebaren, woorden, muziek, wie doen er mee, enz).
22. Wie wil nog iets zeggen over het leerhuis in z'n geheel?
Hoe was het om mee te doen? Wat neemt u mee? Wat hebt u gemist?
23. Sluit af met gebed, gedicht of lied. Bijvoorbeeld: het tafelgebed *Kom over ons*, geschreven door Huub Oosterhuis.
Te beluisteren op de CD *Aanhef* (CD 399053, Stichting Leerhuis & Liturgie, Amsterdam).

Van feest tot feest

GCO fryslân

COLOFON

Wat gebeurt er in de kerkdienst?

Ouder-kinderkatechese, deel 3

GCO fryslân

Katechetisch Centrum

Sixmastraat 2

8932 PA LEEUWARDEN

telefoon (058) 284 34 40

fax (058) 280 27 96

email kc-levo@gco.nl

tekst en samenstelling

Eline van Iperen

Hanny Moelands

illustraties

Monique Beijer

vormgeving

GCO fryslân

druk

Telenga en GCO fryslân

In de serie Ouder-kinderkatechese verschijnen:

Deel 1: *De bijbel, wat is dat voor een boek?*

Deel 2: *Van feest tot feest*

Deel 3: *Wat gebeurt er in de kerkdienst?*

Deel 4: *Samen helpen, samen dienen*

Leeuwarden, 1999

ISBN 90-74022-86-3

© GCO fryslân

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, computer-software, of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De kopieerbladen in deze uitgave mogen voor eigen gebruik worden vermenigvuldigd.

